

ОСВІТНЬО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Анотація. У статті проаналізовано освітньо-виховну діяльність Лесі Українки.

Ключові слова. *Леся Українка, педагогіка, освіта, виховання, світогляд, література.*

Яскравою сторінкою в історії української педагогіки є освітня діяльність та педагогічні погляди Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач).

Тема нашого дослідження – освітньо-виховна діяльність Лесі Українки. Дану проблему вивчали О. Бабишкін, М. Кармазіна, В. Струманський, І. Шиманська, Н. Шевченко, В. Смаль, О. Міхно та інші.

У 70–80-х рр. XIX ст. в Києві, як свідчить відомий український учений А. Кримський, виділялися три сім'ї інтелігентів – Лисенки, Старицькі й Косачі. Вони дбайливо вивчали народну творчість, розмовляли українською. Батько поетеси Петро Антонович Косач був людиною освіченою й культурною. Мати, Ольга Петрівна Косач, українська письменниця Олена Пчілка, була відомою діячкою українського культурно-просвітницького руху кінця XIX – початку XX століть.

"Передчасно було б говорити про свідому освітню спрямованість ранньої діяльності Лесі Українки", – так зазначає І.Ф. Шиманська, дослідниця педагогічної діяльності Лесі Українки. "Основними напрямками освітньої роботи великої поетеси були: навчальна, репетиторська і методична. Сама вона освіту отримала самотужки, під керівництвом матері Олени Пчілки і дядька Михайла Драгоманова. Це і сформувало об'єктивні погляди на науку, релігію, громадське життя та інше" [4, с. 228]. І на цьому ґрунті сформувалися напрямки освітньої роботи, визрівали педагогічні погляди. "Різнобічна ерудиція, природні педагогічні здібності та уважний аналіз змісту роботи тогочасних шкіл, гімназій і методики "домашнього навчання та виховання" дали змогу тривалий час досить ефективно працювати на ниві освіти", – стверджує професор В. Струманський.

Перша педагогічна практика – це навчання і виховання молодших рідних та двоюрідних братів і сестер (у сім'ї Косачів жив молодший син

М. Драгоманова Зоря, деякий час – тітка Саша з синами Антоном і Павлом). Уся педагогічна діяльність розпочалася саме з "родинної педагогіки".

У своїй освітянській діяльності була надто відповідальна. "Цьому передувало шкільне вивчення практики роботи школи, гімназії, тривалі консультації з народними вчителями, прогресивними представниками української громади; ознайомлення з різними програмовими джерелами та публікаціями науково-методичного спрямування" [5, с. 19].

"Серед педагогічних поглядів Лесі Українки центральне місце займало переконання в тому, аби дитина з допомогою наставника сама виробляла собі світогляд" у результаті навчання і виховання, – звертає увагу В.П. Струманський. Для цього потрібно, щоб учні читали не тільки основну літературу (підручники), а й додаткову. Леся Українка була прикладом для своїх вихованців. Сестра Ольга згадує, що Леся вміла "своїми оповіданнями, казками розважити старшого, мінорно настроєного, і заспокоювати та вкоськувати молодшого, упертого та невгамовного" [5, с. 20].

Стан початкової освіти того часу тривожив Лесю Українку. Була переконана, що вчитель не тільки повинен навчити дітей читати, а й розуміти зміст прочитаного. У 1895 році в статті "Школа" вона писала: "Цього замало. Головне – навчити розуміти прочитаний текст, його зміст, логічну думку, бачити те, що впливає з контексту прочитаного" [5, с. 20]. Недостатньо навчити читати й писати, як вважала Леся Українка, бо такий підхід до навчання не забезпечить реалізацію програми самоосвіти й самовиховання особистості.

Велику увагу приділяла дитячому читанню. Її хвилювало те, що дуже мало творів для дітей українською мовою. Лише у Львові видавався дитячий журнал "Дзвінок". У журналі "Ілюстрована бібліотека для молодіжі, міщан і селян", який виходив у Чернівцях було надруковано вірш Лесі Українки "Тішся, дитино" та оповідання "Лелія". Ряд творів для дітей, зокрема "Вишеньки" і казку "Біда навчить", з'явилися у "Дзвінку".

Дитяча книжка повинна мати світоглядний зміст і певне практичне значення, вважала письменниця, а не бути "сучною і сухою брошурою" [2, с. 222]. Леся Українка була проти таких книжок, які орієнтували лише на пасивне сприйняття дійсності та узгодження навикишнього життя з "житієм святих", що ніби "розвивав у народі дух героїзму". "Якби я могла, – писала вона в листі до М.П. Драгоманова, – то я б віником вимела усе-то "героїчне.., я про сі речі не можу спокійно говорити, бо мене болить, коли я про се згадую..." [2, с. 63].

Практичним наслідком цієї діяльності стало укладання збірників "Дитячі ігри, пісні та казки Ковельського-Луцького і Новгород-Волинського повітів Волинської губернії" (1903 р.), "Народні мелодії з голосу Лесі Українки", написання творів для дітей.

Просвітницька діяльність письменниці найяскравіше виявилася в її перекладацькій роботі. Перші, ще учнівські спроби Лесі – це "Вечорниці на хуторі під Диканькою". Пізніше переклала українською мовою уривок із поеми А. Міцкевича "Конрад Валленрод" – "Вілія, що наші струмочки приймає" (1885 р.), третю і п'ять рядків четвертої пісні Гомерової "Одісеї" (1888 р.). У 1888–1890 рр. переклала 92 вірші, що увійшли до книжки "Всесвітні твори.

Книга пісень Гайнріха Гайне. Львів, 1892" [4]. Перекладає українською мовою В. Гюго, І. Тургенєва, С. Надсона, Д. Байрона, В. Шекспіра, Данте та інших, але тільки окремі твори.

Поетеса дуже любила дітей, розповідала їм казки, співала народних пісень, показувала народні ігри. Організовувала для дітей шевченківські вечори, домоглася серйозного ставлення до участі в них, вивчала з ними вірші, допомагала старшим дітям складати "слово про життя Шевченка". У родині композитора М.В. Лисенка брала участь у постановці опер, виступаючи в ролі режисера, костюмера, декоратора, суфлера; за власними ескізами шила вбрання для героїв опер, повторювала з дітьми найскладніші сцени, виявляючи велику терплячість і педагогічний такт.

Письменниця вважала, що учитель – це старший товариш, щирий друг і порадник, але для цього потрібно бути професіоналом, тобто доступно і науково викладати свій предмет, вміти зацікавити учнів, збудити інтерес до вивчення того чи іншого предмета. Учителем може називатися лише та людина, яка служить зразком, прикладом для учнів, виховує їх, орієнтує на справжні цінності життя. Саме образ такого вчителя створює письменниця в п'єсі "У пущі", який не лише передає свої професійні знання й вміння скульптора учневі, а й щиро вболіває за обриси формування, "ліплення його душі" [4, с. 50].

Не можна не згадати написаний нею підручник "Стародавня історія східних народів", над яким Леся Українка працювала понад 20 років. Навчальний матеріал подається логічно. Кожна з шести частин книги починається описом природного оточення певного народу, оглядом його політичної та соціально-економічної історії. Після усвідомлення даної інформації пропонується розповідь про звичаї, вірування, побут, традиції. Вагоме місце в підручнику займає аналіз джерел.

Зауважимо, що Леся Українка не писала педагогічних трактатів з методики навчання та виховання, організації навчально-виховного процесу. Проте завдяки своїй сім'ї, тому оточенню, в якому вона зростала і виховувалась, упродовж свого життя творила свою педагогічну систему, утверджувала принципи педагогіки життя, родинної народної педагогіки.

Список використаних джерел:

1. Міхно О. Освітня діяльність і педагогічні погляди Лесі Українки. Українська мова та література в школі. 2011. № 1.
2. Москаленко М. Нариси з історії українського перекладу. Київ: Всесвіт, 2009.
3. Смаль В. Леся Українка і народна освіта. Київ: Радянська школа, 1971.
4. Носенко Ю.М. Спогади про Лесю Українку. Київ: Радянська школа, 1963.
5. Струманський В. П. Педагогічні погляди Лесі Українки. Початкова школа. 1996. № 2.